

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№12

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2025-yil, dekabr.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Abdulkarimova Dinara Rustamxanovna

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Abdulkarimova Dinara Rustamkhanovna

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIK XAVFINI BOSHQARISHI.....	44
Baxromov Nodirjon Muxammadamin o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORI ISTE'MOLCHILARINI SEGMENTLASH USULI ASOSIDA DIVERSIFIKATSIYA KONSEPSIYASINI ISHLAB CHIQISH.....	48
Maxmudova Aziza Pirmamatovna	
"INNOVATSION AGROTEKNOLOGIYALAR VA "YASHIL IQTISODIYOT" TAMOIYILLARI ASOSIDA G'ALLA YETISHTIRISH BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	53
Turayeva Gulizahro	
АНАЛИЗ ЦЕНОБРАЗОВАНИЯ НА ЗЕРНОВЫЕ ПРОДУКТЫ ПО ДАННЫМ МАРКЕТИНГОВЫМ ИСЛЕДОВАНИЯМ (НА ПРИМЕРЕ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ).....	57
Баҳриддинов Жаҳонгирбек Равшанжон ўғли	
KICHIK BIZNES RIVOJINI TA'MINLASHDA BOZOR INFRATUZILMALARINING AHAMIYATI.....	62
G'aniyev Botir Baxtiyorovich, Zakirova Gulnora Mirzaliyevna	
KICHIK SANOAT ZONALARI FAOLIYATINI SAMARALI BOSHQARISH METODOLOGIYASI VA YO'LLARI.....	67
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillaevich	
INNOVASION FAOLIYAT XARAJATLARINING BUXGALTERIYA HISOB VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	73
Mustafoev Akbar Mustafo o'g'li	
MAHSULOT DIVERSIFIKATSIYASI VA LOGISTIKA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA EKSPORT POTENSIALINI OSHIRISH YO'LLARI.....	78
Maxkamov Ibrayim, Jo'raboyeva Shohida Kamoliddin qizi	
REKLAMA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARI ROLI.....	83
Abduxalilova Laylo To'xtasinovna, Raxmonqulova Shahrizoda	
SIRKULAR IQTISODIYOTDA YOPIQ SIKL NAZARIYASINING ROLI.....	87
Sodikov Zokir Rustamovich	
YASHIL TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA MOLIVAVIY RAG'BATLAR VA ULARNING NATIJALARI.....	92
Axmadjonova Gulmira Xabibulla qizi	
MAMLAKAT IQTISODIYOTI RIVOJLANISHIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI.....	97
G'aniyev Baydulla Toshmurodovich	
АНАЛИЗ ПОДХОДОВ ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКОВ К РЕГУЛИРОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ ПРОДУКТОВ: СРАВНЕНИЕ УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКИ.....	101
Даулетиярова Шахло	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ УЗБЕКИСТАНА.....	109
Кадилова Хадича Тураевна	
XORIY MAMLAKATLARINING IQTISODIYOTNI UGLERODSIZLASHTIRISH STRATEGIYALARI: O'ZBEKISTON UCHUN TAKLIFLAR.....	115
D.X. Pulatov, F.E.Shamsiyev	
O'ZBEKISTONDA ISLOM MOLIVASI: MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	125
Sattorov Ixtiyor Ochilovich, Karimov Shohruh Yo'ldoshali o'g'li	
HISOB SIYOSATI TARKIBIY TUZILISHI MASALALARI.....	133
Botirova Raximaxon Abdujabbarovna	
QURILISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MOLIVAVIY TAHLILI.....	136
Musayeva Shoirazimovna	

KICHIK SANOAT ZONALARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH.....	144
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI PORTFELI TAHLILI.....	149
Madraximov Ilxom Kamilovich	
FOYDA SOLIG'INING O'ZIGA XOS MUAMMOLI JIHATLARI.....	154
Zaripov Xusan Baxodirovich	
AGRAR SEKTORNI INNOVATSION MODERNIZATSIYA QILISHDA INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISH MODELLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	159
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQODLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	163
Jalilov Jamshid G'anijonovich, Safarov Zavqiddin Zokir o'g'li	
MINTAQA SANOAT TARMOG'I RIVOJLANISHINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI.....	168
Xayitboev Abror Quvondiqovich	
РОЛЬ СМЕШАННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ (BLENDED FINANCE) В ПОВЫШЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ: УРОКИ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН.....	174
Гулмаматова Дурдона Шерали кизи	
KORXONALARDA STRATEGIK BOSHQARUV.....	180
Musayeva Dilnoza Dilshatovna	
BANK TIZIMIDA MARKETING AHAMIYATI VA BANK MARKETINGI.....	184
Usubjonov Zaxriddin Vasliddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN XORJIY KREDIT MABLAG'LARINI JALB KILISH HUQUQIY JIHATLARI.....	189
Qulliyev Anvar Zayniddinovich	
TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYALASH SHAROITIDA CHAKANA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	194
Alimov Umid O'ktambayevich	
MAHSULOTLARNING RAQAMLI PASPORTI TIZIMINI JORIY ETISH OMILLARI VA TO'SIQLARI.....	200
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
KORXONALARDA FOYDA VA ZARARLARNI TAHLIL QILISHDA INNOVATSION METODLAR AHAMIYATI.....	207
Ernazarov Ortiq Eshnazarovich, Farog'at Xo'jabekova	
ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОСОСТОЯНИЕ, А ТАКЖЕ НОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ.....	212
Останов Эгамберди	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA INNOVASION TEXNOLOGIYALARNI INTEGRATSIYALASH: MOHIYATI VA RIVOJLANISH IMKONIYATLARI.....	218
Xakimova Xulkar Xamidovna	
QORAQALPOG'ISTON VA XORAZM OZIQ-OVQAT SANOATINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI HAMDA UNI YANADA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	224
Tleuov Niyetulla Raxmanovich	
OILAVIY KORXONALARNING IQTISODIY TIZIMDAGI O'RNI.....	230
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna, Rustamova Zarina Rustamovna	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MARKETING FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH VA BOSHQARISH MEXANIZMLARI.....	234
Sadikov Shoxrux Shuxratovich	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASI KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA RAQAMLI XIZMATLARNING AHAMIYATI.....	238
Asenbaeva Aydaygul Edenbaevna	
BARQARORLIK VA YASHIL MENEJMENT: ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR VA AMALIY AHAMIYATI.....	242
Djalilova Dilbar Abdikarim qizi	

HUDUDLARNING IQTISODIY SALOHİYATINI INNAVATSION-INVESTITSION BOSHQARISH STRATEGIYASI VA MEXANIZMI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	247
Maqsudova Malohatxon Maqsudovna, Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BYUDJETINI 2026-YILGI SOLIQ SIYOSATINING TAHLILI VA XALQARO SOLISHTIRMA YONDASHUVI	251
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
O'ZBEKISTON MINTAQALARIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	256
Mamataliyeva Dilnoza Raxmonovna	
TRANSFORMATSIYALASHUV SHAROITIDA INVESTITSİYALAR SHAKLLANISHI VA ULARNI SAMARALI BOSHQARISH YO'NALISHLARI	259
To'rayev Jasurali To'rayevich	
O'ZBEKISTONDA SAVDO TASHKILOTLARINING FAOLIYATI VA RIVOJLANISH HOLATI	264
B. Sulaymonov	
NAMANGAN VILOYATIDA "YASHIL IQTISODIYOT" MODELIGA O'TISH JARAYONIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY FAOLLIGI	270
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA "YASHIL" IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	274
Xoshimov Pazliddin Zuxurovich	
KICHIK BIZNES ORQALI ISH O'RINLARINI YARATISH STRATEGIYALARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	278
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
MAMLAKATIMIZDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	283
Quryozov Sardorbek Sharifboevich	

MAMLAKATIMIZDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI

Quryozov Sardorbek Sharifboevich

O'zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi
s.quryozov@mail.ru

Annotatsiya. Mamlakatimizda qo'shilgan qiymat solig'ining soliqqa tortish ma'murchiligi o'rgangan holda ularni soliq solishni tartibga solish, qo'shilgan qiymat solig'ini takomillashtirish bilan ham bog'liqdir. Maqolada qo'shilgan qiymat solig'i bazasini hisoblashning o'ziga xos xususiyatlari, uni aniqlashdagi ayrim murakkabliklar va muammolar tahlil etilgan, soliq bazasining shakllantirishni takomillashtirish masalalariga e'tibor qaratiladi. Bundan tashqari qo'shilgan qiymat solig'i bazasini aniqlash va hisoblash yuzasidan kiritilgan o'zgarishlar va qo'shimchalarni qo'llash natijalarga asoslanib tegishli xulosalar shakllantirilgan va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qo'shilgan qiymat, qo'shilgan qiymat solig'i bazasi, soliq, budget siyosati, soliq ma'murchiligi, soliq salohiyati, normativ tahlil, soliq yuki, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

Abstract. Studying the administration of value-added tax in our country is also related to the improvement of value-added tax. The article analyzes the specific features of calculating the value-added tax base, some complications and problems in its determination, and focuses on issues of improving the formation of the tax base. In addition, based on the results of the changes and additions made in determining and calculating the value-added tax base, appropriate conclusions were formed and recommendations were developed.

Key words: value added, value added tax base, tax, budget policy, budget, tax administration, tax potential, regulatory analysis, tax burden, tax reporting, tax revenues, tax benefits.

Аннотация. Изучение администрирования налога на добавленную стоимость в нашей стране также связано с совершенствованием налога на добавленную стоимость. В статье анализируются особенности расчета налоговой базы на добавленную стоимость, некоторые сложности и проблемы ее определения, а также акцентируется внимание на вопросах совершенствования формирования налоговой базы. Кроме того, по результатам внесенных изменений и дополнений при определении и расчете базы налога на добавленную стоимость были сформированы соответствующие выводы и разработаны рекомендации.

Ключевые слова: добавленная стоимость, база налога на добавленную стоимость, налог, бюджетная политика, бюджет, налоговое администрирование, налоговый потенциал, нормативный анализ, налоговое бремя, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы.

KIRISH

Mamlakatimizning ishlab chiqarish bozorini raqobatbardoshligini oshirish, milliy valyutamizni muntazam ravishda mustahkamlab borish, islohotlarni keng joriy etish, tadbirkorlik subyektlari soliq yukini kamaytirish, investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish va sarmoyadorlarga keng yo'l ochib berish, biznes vakillariga imkoniyatlar yaratish va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun rag'batlantiruvchi omillar ishlab chiqish, asosiy strategik harakatlarimizning bosh omili sifatida belgilangan.

Soliqqa tortish har qanday davlatning moliyaviy siyosatining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, daromadlarni shakllantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mamlakatimizda o'sib borayotgan iqtisodiyot sifatida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish hamda QQS ma'muriyatchiligi sohasida o'ziga xos chora-tadbirlar va amaliyotlarni qabul qildi. Mamlakatimizda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tartibi va QQS ma'muriyatchiligining o'ziga xos jihatlari haqida umumiy ma'lumot berib, mamlakatda soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlashda tadbirkorlik subyektlari uchun qulay muhit yaratish muhimdir. Bundan tashqari, Mamlakatimizning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish va QQS ma'muriyatchiligiga bo'lgan yondashuvi raqamlashtirish va xalqaro savdodagi global tendensiyalarga mos ravishda rivojlanmoqda. Bu esa Mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan korxonalarning o'ziga xos xususiyatlari va oqibatlarini har tomonlama o'rganish imkonini beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro tajribada QQSni aniqlash quyidagicha ifoda etilgan: “Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘g‘ri hisoblanganda, ishlab chiqaruvchilar soliq yukini bir-biridan qabul qilib, faqat o‘z qo‘shimcha qiymatlari uchun mas‘ul bo‘ladilar.” (Liu Liang (Liu Liang), Jaxon banki eksperti).

IMF mutaxassisi, “Value Added Tax” kitobi muallifi, Alan A. Teylorning (1988) fikricha: “QQSning tuzilishi shundayki, u ishlab chiqarish va taqsimot zanjiridagi har bir ishtirokchining faqat o‘z ulushi — qo‘shgan qiymatiga soliq to‘lashini kafolatlaydi.”

Toshmatov (2012) “Qo‘shilgan qiymat solig‘i bu xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan sotilgan tovar, bajarilgan ish va xizmatlarning bozor narxiga nisbatan hisoblangan bilvosita soliqdir deya ta’riflagan”.

Iqtisodiy adabiyotlarda QQSning asosiy nazariy tamoyillari 1920–1930-yillarda Yevropa iqtisodchilari tomonidan ishlab chiqilganligi uchun «Evropacha» soliq deb ham atashadi. XX asrning o‘rtalarida germaniyalik iqtisodchi V. Fon Simens nomi bilan bog‘lashadiki, u «toza aylanma soliqni» joriy etishni taklif qildi. Biroq bu amalga oshmadi (Романовского, Врублевской, 2007).

QQS fransuz iqtisodchisi Moris Lore (1958) nomi bilan bog‘liq bo‘lib, 1954-yilda Kot-d’Ivuar fransuz koloniyasida yangi soliq sifatida sinovdan o‘tkazilgan, 1958-yilda esa Fransiyada joriy etilgan. Keyinchalik Yevropaning barcha mamlakatlariga 1972-yil oxirigacha o‘z hududida xo‘jalik yurituvchi subyektlar uchun QQSni joriy etish bo‘yicha buyurtma berishgan. Hozirgi kunda dunyoda QQS tizimi joriy etilgan mamlakatlar soni taxminan 175 ta davlatni tashkil etadi.

Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabilar (2016) esa QQS va davlat xarajatlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni tadqiq qilib, ijtimoiy farovonlikni ta’minlash uchun davlat xarajatlarini qisqartirish, natijada esa QQS stavkasini ham pasaytirishni ilgari suradi.

Tigran Poghosyan va Evgeniya Kolomak (2013) tomonidan “O‘tish davridagi mamlakatlarda soliq islohotlarining soliq qonunchiligiga ta’siri: O‘zbekistondan olingan dalillar”. Mualliflarning fikricha, soliq tartib-qoidalarini soddalashtirish va soliq stavkalarini pasaytirishga qaratilgan soliq islohotlari soliqqa rioya etish va daromadlarni yig‘ishni oshirishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy asbtraksiyalash, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Mamlakatimiz soliq tizimining samaradorligi soliqqa tortishning belgilangan talablari, mezonlari va tamoyillariga rioya etilishi bilan ta’minlanadi. Ko‘p sonli faoliyat ko‘rsatuvchi soliq tizimlarini qurish Adam Smit (shotland faylasufi va iqtisodchisi, 1723—1790) o‘zining «Xalqlar boyligining sabablari va tabiatlari» nomli kitobida (1776) beshta muhim tamoyil shaklida shakllantirilgan g‘oyalariga asoslanadi. Ushbu tamoyillarni davlatimiz soliqlar va yig‘imlariga nisbatan ko‘rib chiqamiz.

1. Aniqlik tamoyili. Har bir soliq yoki yig‘im davlatning muhim qonunlari bilan belgilanishi va barcha zarur elementlarga ega bo‘lishi kerakligini nazarda tutadi. Bular soliq to‘lovchi, soliq solish ob’ekti, soliq bazasi, davr va stavka, soliqni hisoblash tartibi va uni to‘lash muddatlari. Soliq qonunchiligining barcha noaniqliklari to‘lovchining foydasiga talqin etiladi.

2. Adolat tamoyili. Soliqqa tortishning universalligini nazarda tutadi. Har bir yuridik yoki jismoniy shaxs, agar u buning uchun to‘lovchi sifatida tan olingan bo‘lsa, soliq to‘lashi shart. Soliq to‘lovchi davlat budjetini to‘ldirishda va uning xarajatlarini moliyalashtirishda ishtirok etishi shart.

3. Qulaylik tamoyili. Har bir soliq to‘lovchining davlat qonunlarida belgilangan muddatlarda va tartibda to‘lashi shart bo‘lgan soliqlar va yig‘imlar haqida bilishini nazarda tutadi. Bu tamoyil, birinchi navbatda to‘lovchining soliq majburiyatlarini bajarishga, shuningdek, soliq organlari tomonidan o‘z vakolatlarini suiiste‘mol qilishning oldini olishga qaratilgan.

4. Iqtisodiyot tamoyili - davlat soliq to‘lovchilardan soliq va yig‘imlarni undirishda xarajatlarni kamaytirishga intilishi. Bu yerda mashhur ibora qo‘llaniladi: “Iqtisodiyot tejamkor bo‘lishi kerak”

5. Mavqeyi va ijtimoiy kelib chiqishidan qat’iy nazar, barcha soliq to‘lovchilar davlat soliq qonunchiligiga muvofiq bir xil soliq yukini o‘z zimmlariga olishlarini nazarda tutadigan tenglik tamoyili. Soliq munosabatlarining har bir ishtirokchisi (to‘lovchilar va davlat) o‘z manfaatlarini sudda himoya qilish huquqiga ega.

Soliq ma’murchiligini isloh qilish yuqorida keltirib o‘tilgan prinsiplarga tayanish barobarida ishlab chiqiladi. Avvalo soliq turlariga to‘xtalib o‘tsak, qo‘shilgan qiymat solig‘i (keyingi o‘rinlarda QQS) haqida albatta so‘z yuritiladi. QQS mamlakatimizda 1992-yildan beri joriy qilingan bo‘lib, ushbu soliq stavkasi yildan yilga pasaytirilib kelinmoqda. QQS xorijiy davlatlar amaliyotida birinchi marta 1954-yilda fransuz iqtisodchisi Morris

Lore tomonidan taklif qilingan bo'lib, bozor iqtisodiyotiga o'tgan ko'pgina davlatlarda muvaffaqiyatli qo'llanib kelinmoqda. Masalan, Sharqiy Yevropa mamlakatlari (Germaniya, Daniya, Niderlandiya, Fransiya, Shveysariya) da 60-yillarning oxirida, (Belgiya, Buyuk britaniya, Italiya, Lyuksemburg, Norvegiyada) 70-yillarning boshlarida QQS joriy etilgan va hozirgi kungacha amal qilib kelmoqda. QQS ko'plab davlatlarda iste'mol solig'i yoki tijorat solig'i nomi bilan, bir xil alternativda qo'llaniladi. QQS Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasidagi 35 dan ortiq davlatlarda joriy etilgan va undirilib kelinmoqda. Mustaqil Davlatlar hamdo'stligiga (MDH) kirgan barcha davlatlarda 1992-yildan boshlab QQS joriy etilgan. Xorijiy mamlakatlarda QQS davlat budjetidagi soliq tushumlarining 12 foizdan 30 foizgacha bo'lgan daromad qismini qoplaydi, ya'ni yalpi milliy mahsulotning o'rtacha 5-10 foizini tashkil qiladi. O'zbekistonda 1992-yildan beri qo'llanilib kelinayotgan QQS (aksiz solig'i bilan birgalikda) oldin amal qilib kelgan bilvosita soliqlar – savdo va ishlab chiqarish (shu jumladan import) olinadigan soliqlarning o'rnini to'liq almashtirdi". O'zbekiston Respublikasida 1991-yil oxirida hozirgi vaqtda mavjud bo'lgan soliq tizimining asoslari belgilab qo'yilgan. Bu vaqtda O'zbekiston Respublikasining fuqarolaridan, ajnabi fuqarolardan va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'g'risidagi Qonuni¹, O'zbekiston Respublikasining korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to'g'risidagi Qonuni² bilan 1991-yil fevral oyidan kuchga kirgan soliqlarning o'ziga xos turlari to'g'risidagi normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Undan tashqari, Soliq kodeksining Majburiylik prinsipi deb nomlangan 8-moddasida esa, "Har bir shaxs ushbu Kodeksda belgilangan soliqlar va unda nazarda tutilgan yig'implarni to'lashi shart. Hech kimga soliqlar va yig'implarning barcha alomatlariga ega bo'lgan, biroq ushbu Kodeksda nazarda tutilmagan yoxud uning normalari buzilgan holda belgilangan soliqlar va yig'implarni to'lash majburiyati yuklatilishi mumkin emas"³ deb ko'rsatilgan.

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2021-yil 22-sentabrdagi 595-son "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va QQSning o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020-yil 3-apreldagi PF-5978-son "Koronavirus pandemiyasi davrida aholi, iqtisodiyot tarmoqlari va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2020-yil 19-martdagi PF-5969-son "Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida", 2017-yil 18-iyuldagi PF-5116-son "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2024-yil 23-yanvardagi PQ-39-sonli qarorlarini e'tirof etishimiz mumkin. Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan soliq islohotlari 5 ta yo'nalishni tashkil etib, ular quyidagilar:

Soliq islohotining birinchi yo'nalishi - iqtisodiyotga soliq yukining darajasini kamaytirish, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimi bo'yicha soliqlarni to'laydigan xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi soliq yuki darajasidagi nomutanosibliklarni bartaraf etish.

Agar umuman respublika bo'yicha qarasak, 2024-yildan boshlab konsolidatsiyalashgan budjet daromadlari 381,0 trln.so'm xarajatlar 429,0 trln.so'm (2023-yil budjet daromadlari 322 trln. so'm xarajatlar 381 trln. so'm) ni tashkil etgan bo'lib, 2025-yil uchun tasdiqlangan prognoz esa budjet daromadlari 476,0 trln. so'm miqdorida, xarajatlari esa 529 trln.so'm miqdorida rejalashtirilgan holda konsolidatsiyalashgan budjet 53 trln.so'm yoki yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3 foiz miqdoridagi taqchillik bilan shakllantirildi. Davlat budjeti daromadlarining YalMga nisbati 2023-yilda 26,7 foiz, 2024-yilda 26,2 foiz va 2025-yil kutilma 27,8 foiz miqdoriga to'g'ri kelmoqda. Garchi korxonalar va aholi uchun soliqlar kamaytirilsada, ularning YalMdagi umumiy ulushi ortib bormoqda.

Soliq islohotining ikkinchi yo'nalishi - soliqlarni bixillashtirish orqali ularning sonini optimallashtirish, shuningdek, o'xshash soliq solish bazasiga ega bo'lgan soliqlarni birlashtirish, soliq hisobotlarini qisqartirish va soddalashtirish.

Soliqlarni kamaytirish va unifikatsiya qilish borasida muayyan ishlar amalga oshirildi. Xususan:

- infratuzilmani rivojlantirish solig'i, davlat jamg'armalariga ajratmalar, qo'shimcha foyda solig'i qisqartirildi;
- neft mahsulotlarini ishlatganlik uchun olinadigan soliq, yagona yer solig'i - boshqa soliqlar bilan birlashtirildi;
- yig'implardan - avtotransport vositalarini sotib olinganligi va (yoki) O'zbekiston hududiga vaqtincha olib

kirilganligi uchun yig'im chiqarib tashlandi.

Soliq islohotining uchinchi yo'nalishi - makroiqtisodiy vaziyatning barqarorligini, O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti va uning daromadlarini shakllantirishning mustahkamligini ta'minlash.

Soliq islohotining to'rtinchi yo'nalishi:

1 O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 15.02.1991 yildagi 227-XII-son

2 Shu manba

3 O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq kodeksi. 8-moddasi.lex.uz.

- soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliq munosabatlari sohasida normativ-huquqiy hujjatlardagi qarama-qarshiliklar va ziddiyatlarni bartaraf etish, insofli soliq to'lovchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlari himoyasini kuchaytirish;

- soliq solish masalalarini tartibga soladigan havolaki normalar va qonun osti hujjatlarini maksimal darajada cheklagan holda, soliq qonunchiligining barqarorligini hamda Soliq kodeksi normalarining to'g'ridan-to'g'ri amal qilishini ta'minlash.

Yirik va o'rta biznes uchun soliq qonunchiligini ma'lum darajada soddalashtirish amalga oshirildi, bu haqda yuqorida aytib o'tilgan. Biroq, soliqqa oid qonunchilik kichik biznes subyektlari, ayniqsa, aylanmasi 1 mlrd. so'mdan oshgan kichik biznes subyektlari uchun murakkablashdi. Ushbu korxonalar ilgari hisoblab chiqarish ancha oson bo'lgan uchta soliqni to'lashgan. 2019-yildan boshlab ular QQS va foyda solig'i kabi hisoblab chiqarish murakkab bo'lgan soliqlarni to'lashni boshlashdi.

Soliq qonunchiligining barqarorligini ta'minlash va Soliq kodeksi normalarining to'g'ridan-to'g'ri amal qilishini ta'minlashga kelsak, bu yerda masala murakkabroq:

– respublikamiz mustaqilligining 34 yili mobaynida soliq qonunchiligi to'rtinchi bor tubdan o'zgarmoqda. 2018-yilda boshlangan soliq islohoti 2025-yilga kelib ham davom etmoqda. Har yili muhim o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilmoqda, to'g'ri bu soliq to'lovchilar uchun ma'lum darajada qiyinchiliklar tug'diradi. Xususan, QQS bo'yicha, 2019-yildan boshlab QQSni hisoblab chiqarishning oraliq tizimi qabul qilingan. 2020-yilda Soliq kodeksining qabul qilinishi bilan bu tizim bekor qilindi. Dastlab asosiy fondlar bo'yicha hisobga olishni cheklovchi tizim joriy etildi, bir yildan keyin esa cheklovlar bekor qilindi. Shu tariqa, islohotlar boshlanganidan beri deyarli har yili shunday. Ha, soliq tizimi rivojlantirilmoqda, lekin qonunchilikdagi tez-tez o'zgartirishlar soliq to'lovchilarda o'z ustida ishlashini talab qiladi.

- aksariyat ekspertlarning bahosiga ko'ra, Soliq kodeksining yangi tahririni ilgarisiga qaraganda tushunish ancha qiyin. Lekin shunga qaramay, soliq solish masalalarini tartibga soladigan havolaki normalar va qonun osti hujjatlari soni ancha kamaygan.

Soliq islohotining beshinchi yo'nalishi - soliq nazoratining shakl va mexanizmlarini jumladan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga takomillashtirish.

Bu yo'nalishda katta ishlar amalga oshirildi. Xususan, so'nggi yillarda soliq nazorati bo'yicha axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bazasi yangilandi. Elektron tizimlar, soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarmaslik yoki to'liq bajarmaslik xavfi darajasiga qarab ularni segmentlash bilan soliq xavfi tahlili, soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali soliq hisoboti, soliq to'lovchilar va ularning hisobvaraqlarini ro'yxatdan o'tkazish, QQS to'lovchilarni ro'yxatdan o'tkazishning maxsus tizimi, tovarlar va xizmatlarning identifikatsiya kodlarini joriy etish bilan elektron hisobvara-qfakturalar, shuningdek QQS bo'yicha soliq uzilishi koeffitsienti to'g'risida ma'lumot berish tizimi, QR-kodlari asosida maxsus nazorat belgilarini ro'yxatdan o'tkazish va skanerlash tizimi, onlayn-kassa apparatlari axborot tizimi, ko'chmas mulk ijara shartnomalarini hisobga qo'yishga mo'ljallangan e-ijara (ijara.soliq.uz) elektron xizmatlari.

QQS O'zbekistonda 1992-yildan soliq tizimining budjet daromadlarini ta'minlovchi eng muhim qismiga aylandi. Uning soliq tizimida muvaffaqiyatli amal qilishida O'zbekistonlik amaliyotchi mutaxassislar Sh.Gataulin, E.Gadoyev, I.Zavalishinalarning bu soliqni undirish mexanizmini takomillashtirish bilan bog'liq qator ilmiy tadqiqotlari mavjud. QQS qo'llanilishining o'ziga xos xususiyatlari, hisoblash va undirish mexanizmlari Sh.Toshmatov, M.Komilov, Q.Yahyoyevlar tomonidan ham atroflicha o'rganilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, respublikamizda o'ziga xos shakllangan iqtisodiy holatni, ya'ni milliy daromad, ishlab chiqarish, yirik korxonalar soni va aktiv davlat korxonalariga tegishli bo'lgan sharoitda, mulkchilikning boshqa shakllari yaxshi rivojlanmagan sharoitda bu soliqning va yirik davlat korxonalariga nisbatan qo'llanishi uning fiskal ahamiyati ijtimoiy sohalarga kamroq ta'sir etgan holda joriy etish imkonini berdi. Xorijiy iqtisodchi olimlardan Jingxian Zou, Guangjun Shen, Yaxian Gonglar Xitoyda 2007-yilda QQS bo'yicha amalga oshirilgan islohotlarning korxonalar investitsiya faoliyatiga, zamonaviy texnologiyalar jalb qilish orqali iqtisodiy samaradorlik o'sishiga, shuningdek "daromad samaradorligi", "bozor samaradorligi" va "majburiyatlarni qoplash samaradorligi"ga ta'sirini tadqiq qilgan⁴. Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabilar esa QQS va davlat xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq qilib, ijtimoiy farovonlikni ta'minlash uchun davlat xarajatlarini qisqartirish, natijada esa QQS stavkasini ham pasaytirishni ilgari suradi⁵. So'nggi davrda respublikamizda iqtisodiy shart-sharoitlar o'zgarishi va bozor mexanizmlarining rivojlanishi, tashqi savdo operatsiyalarining ko'payishi, xususi kapitalning rivojlanishiga imkon berilishi, chet el korxonalari faoliyatining faollashuvi, xorijiy kapitallar oqimi ko'payishi, xalqaro moliya institutlari bilan aloqalar kuchayishi, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati, qimmatli qog'ozlar bozori faoliyati, kapital bozori faoliyati qonunchiligining takomillashuvi bu soliqni yanada muvofiqlashtirish va takomillashtirishni aks

4 Jingxian Zou, Guangjun Shen, Yaxian Gong. The effect of value-added tax on leverage: Evidence from China's value-added tax reform. // China Economic Review. Volume 54, April 2019. – Pages 135-146

5 Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabi. Studying the Effect of Value Added Tax on the Size of Current Government and Construction Government. // Procedia Economics and Finance. Volume 36, 2016. Pages 336-344.

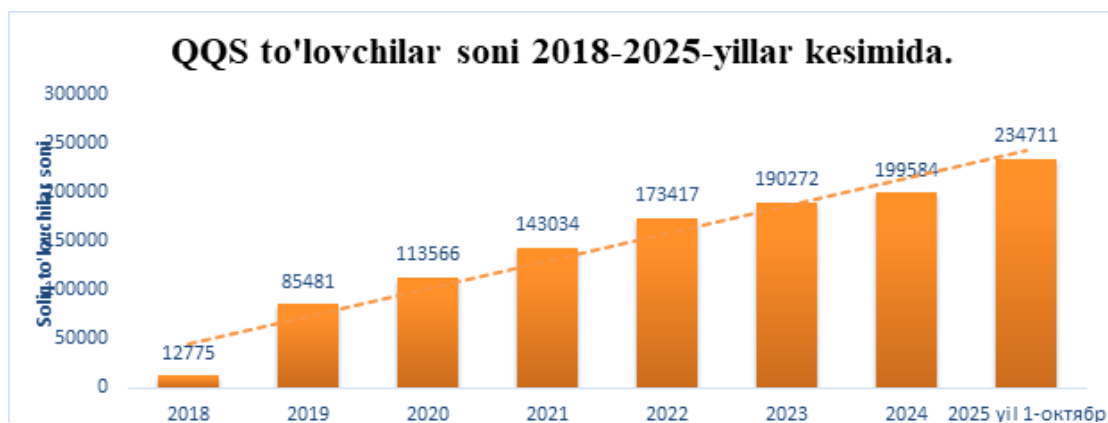
ettiruvchi soliq tizimini ishlab chiqishni taqozo qildi. Shu tufayli yangi tahrirdagi Soliq kodeksini ishlab chiqishda bu soliqni undirish mexanizmidagi yangiliklar yaratish maqsadida tadqiqotlar olib borildi.

Qayd etilganidek, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, aholi bandligini ta'minlash, daromadini yanada oshirish va hayot sifatini yuksaltirish, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik subyektlarini soliq yukini pasaytirishga qaratilganligi iqtisodiy siyosatning bosh maqsadi hisoblanadi. Shu ma'noda, soliq va budget siyosatining asosiy yo'nalishlari doirasida QQS bo'yicha bir qator muhim hujjatlar qabul qilingani e'tiborga molik.

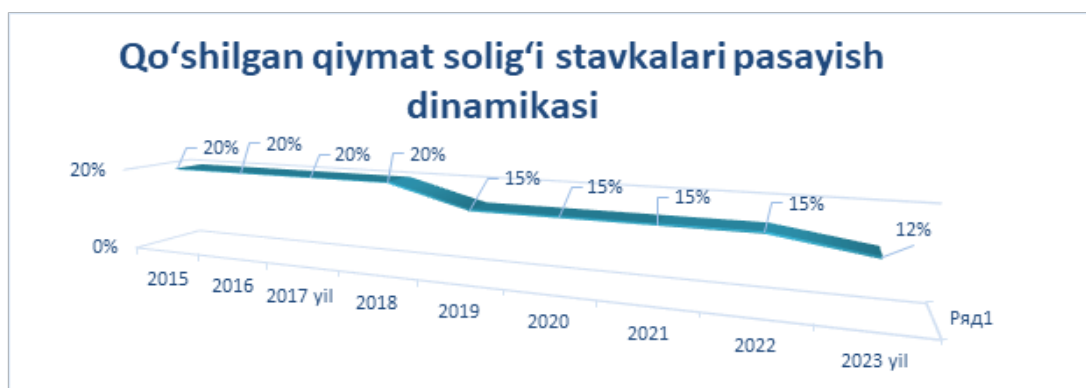
Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va QQSning o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"⁶gi qarori, "QQS hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog'liq soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"⁷gi qarori sohani yangi bosqichga o'tkazilishiga va raqamlashtirilishiga asos bo'ldi. Ushbu qarorlarga muvofiq QQS to'lovchilari ro'yxatdan o'tish bilan bog'liq arizalar yetti kun ichida ko'rib chiqilishi va soliq organlari tomonidan arizani ko'rib chiqish natijalari belgilangan muddatda QQS to'lovchiga taqdim etilmaganda, unga maxsus ro'yxatdan o'tkazilganligi to'g'risidagi guvohnoma avtomatik ravishda berilishi nazarda tutilgan.

Bundan tashqari 2023-yil 1-martdan boshlab "Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar va ustav jamg'armasi (kapitali)da davlat ulushi 50 foiz va undan ko'proq miqdorda bo'lgan yuridik shaxslar uchun quyidagilar majburiy hisoblanishi belgilab berildi"⁸.

Quyidagi rasm ma'lumotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2025-yil 1-oktabr holatiga maxsus ro'yxatdan o'tgan QQS to'lovchilar soni 234 711 tani tashkil etdi. Bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 17,6 foizga ko'p. Eng ko'p QQS to'lovchilar quyidagi sohalarida: savdo – 82,6 ming, qishloq xo'jaligi – 48,3 ming, sanoat – 28,2 ming, QQS to'lovchilarining yuqori o'sish sur'atlari xizmat ko'rsatish – 59,5 foizga, transport – 16 foiz, axborot va aloqa sohalarida – 7,4 foizga o'sish kuzatilmoqda.

1-rasm. QQS to'lovchilarining soni yillar kesimida shakllanishi.⁹

2-rasm. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkalari yillar kesimida¹⁰.

6 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va QQSning o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 2021-yil 22-sentabrdai 595-sonli qarori.

7 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Qo'shilgan qiymat solig'i hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog'liq soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 2020-yil 14-avgustdagi qarori

8 Soliq kodeksi. 2019-yil 30-dekabrda O'RQ-599 Qonuni bilan qabul qilingan. 365-bet.

9 Muallif ishlanmasi.

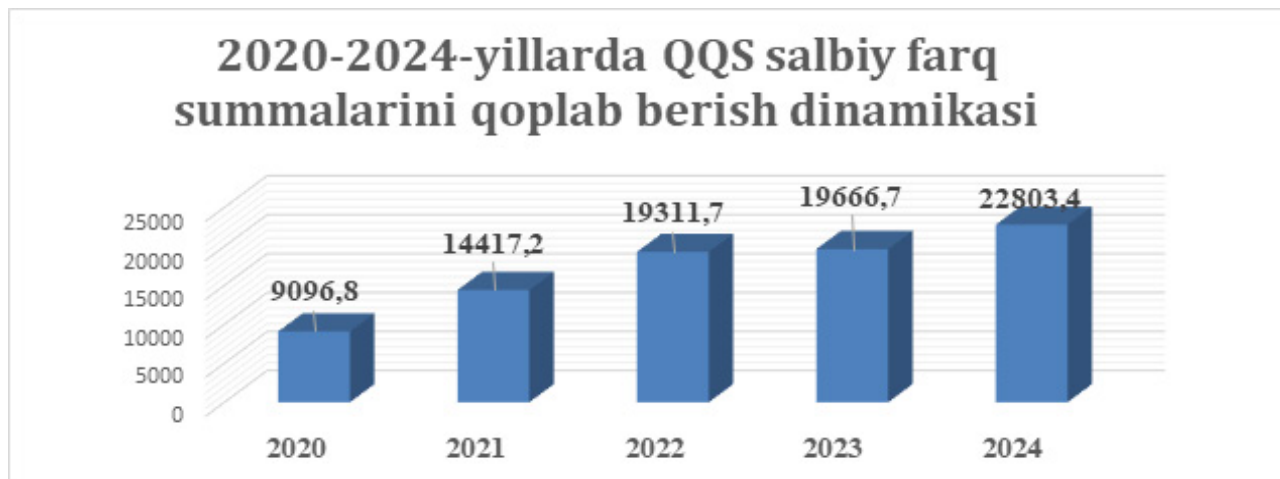
10 Muallif ishlanmasi

QQS bo'yicha tadbirkorlarning muammo va masalalarini bevosita o'rganish va tadbirkorlikni kelgusida rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab olish yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining QQS ma'muriyatchiligini takomillashtirish to'g'risidagi qarori qabul qilindi. Xususan, bu borada QQS bo'yicha soliq hisoboti shakllariga soliq to'lovchilarga QQSning salbiy miqdorini qoplab berish (qaytarish) bo'yicha soliq organlariga murojaat qilishni aks ettiruvchi tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

QQS bo'yicha endilikda qabul qilingan tartibga ko'ra, tadbirkorlik subyektlariga belgilab qo'yilgan qulayliklar yaratilishi natijasida ham QQSdan bo'lgan tushumlar o'zgarmaydi. Korxonalarning QQS solig'i hisobotlarining deyarli barcha qismlari avtomatlashtirilib, elektron tartibga o'tganligi ularni yuritish bilan bog'liq bo'lgan anglashilmovchiliklarni qisqartirilishiga sabab bo'ldi. Xususan, hisobvaraqlar fakturalarning kirim ya'ni xarid va sotuv qismini elektron tartibga o'tkazilgan soliq to'lovchilarning ish yuritish jarayonini tubdan yengillashtirildi.

Respublikamizda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarini QQS solig'i salbiy farq summasini qaytarib olish bo'yicha yangi qabul qilingan.

3-rasm. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilariga davlat budjetidan qaytarilgan salbiy farq summolari haqida ma'lumotlar(mlrd)¹¹.

Soliq kodeksida yangilik sifatida 274-moddada soliq o'rnini qoplab berish kiritildi. Ushbu moddada ko'rsatilgan tartibda Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-avgustda "Qo'shilgan qiymat solig'i hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog'liq soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror qabul qilinib, amaliyotga joriy qilindi. Ushbu qarordan kelib chiqib ishlab chiqilgan nizomga muvofiq 2020-yilning 31-dekabr holatiga 9 096,8 mlrd. so'm, 2024-yilda 22 803,4 mlrd. so'm (o'tgan yilga nisbatan +15,9%) va 2025-yilning 9 oyida esa 13 448,2 mlrd. so'm miqdorida QQS salbiy farq summasi soliq to'lovchilarga qaytarilgan bo'lib, 2020-yilga nisbatan 2024-yilda 2,5 baravar o'sish qayd etilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Yashirin iqtisodiyotni kamaytirishga qaratilgan tadbirkorlik faoliyati uchun teng sharoitlar yaratish maqsadida tovarlarni bozor narxini aniqlashning inson omilisiz avtomatlashtirilgan tizimini amaliyotga joriy etish;

Soliq to'lovchilar tomonidan rasmiylashtiriladigan hisobvaraqlar-fakturalarni soliq xavfining darajalariga avtomatik ajratish, bunda, yuqori xavf darajasiga kiritilgan hisobvaraqlar-fakturalar asosida tovarlar (xizmatlar) xaridini amalga oshirgan xaridorlar tomonidan mazkur hisobvaraqlar-fakturalarda ko'rsatilgan QQS summasi hisobga olish huquqini cheklashga doir ishlarni takomillashtirish;

Soliq to'lovchining vakolatli davlat organlariga yuridik va jismoniy shaxslardan undirilgan jarimalar taqsimoti ko'rinishida mablag'larni olishga doir faoliyatiga soliq hisoblash amaliyotini joriy etish;

Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan yetishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini realizatsiya qilish aylanmasiga nisbatan nol darajali stavkada QQS hisoblash, bunda salbiy farq summasini tezlashtirilgan tartibda qoplashni joriy etish soliqlarning adolatlilik tamoyilining ta'minlanishi hamda soliqdan asossiz qochish holatlarining oldini olishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sabine Freizer tomonidan "O'zbekistonda soliq ma'muriyati islohoti va fiskal nazorat": <https://documents1.worldbank.org/curated/en/542691624154434845/text/Uzbekistan-Tax-Administration-Reform-Project.txt>

¹¹ Muallif tomonidan Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

2. Tigran Poghosyan va Evgeniya Kolomak (2013) https://www.files.ethz.ch/isn/139068/643172_sa231.pdf
3. Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabi. (2016) Studying the Effect of Value Added Tax on the Size of Current Government and Construction Government. // *Procedia Economics and Finance*. Volume 36,. Pages 336-344.
4. Kodeks (2020) O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi - Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi.- 640 b.
5. Морис Лоре (1958) Налоги и налогообложение: Учебник для вузов. 4-е изд. — И.Д Питер “Во Франции он стал применяться с 1958 г”
6. Павлова Е.В., Дорожко Д.А. (2014) Безработица как социально-экономическое явление в современной экономике. Проблемы безработицы в Российской Федерации и меры по её снижению // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление.. № 3 (18). С. 29–31. №2.
7. Райзберг, Б.А. (2008) Современный экономический словарь [Текст] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М,. – 512 с.
8. Романовский М.В. (2008) Налоги и налогообложение: налог на добавленную стоимость/М.В. Романовский, О.В.Врублевская. – СПб.: Питер,. – 576 с.
9. Романовского М.В., Врублевской О.В. (2007) Налоги и налогообложение: учебник [Текст] / под ред. М.В.Романовского, О.В. Врублевской. – 6-е изд. – СПб.: Питер, – 491 с.
10. Toshmatov Sh.A. (2012) Qo'shilgan qiymat solig'i. Monografiya .-T: "Moliya",. 15 b; 160 bet.
11. Zavalishina I. Soliqlar: nazariya va amaliyot. T: 2005, "Iqtisodiyot va huquq dunyosi", 2005. – 539 b
12. Jingxian Zou, Guangjun Shen, Yaxian Gong. The effect of value-added tax on leverage: Evidence from China's value-added tax reform. // *China Economic Review*. Volume 54, April 2019. – Pages 135-146
13. Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabi. Studying the Effect of Value Added Tax on the Size of Current Government and Construction Government. // *Procedia Economics and Finance*. Volume 36, 2016. Pages 336-344.
14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va qo'shilgan qiymat solig'ining o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 2021-yil 22-sentabrdai 595-sonli qarori.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Qo'shilgan qiymat solig'i hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog'liq soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 2020-yil 14-avgust qarori
16. Soliq kodeksi. 2019-yil 30-dekabrda O'RQ-599 Qonuni bilan qabul qilingan. 365-bet. <https://lex.uz/docs/-4674011>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>